

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять
із навчальної дисципліни

«ДИЗАЙН МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА»

*(для студентів 5 курсу денної форми навчання
спеціальності 191 – Архітектура та містобудування)*

Харків
ХНУМГ ім. О. М. Бекетова
2018

Методичні рекомендації до практичних занять із навчальної дисципліни «Дизайн міського середовища» (для студентів 5 курсу денної форми навчання спеціальності 191 – Архітектура та містобудування) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; уклад. Г. Л. Коптева. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 20 с.

Укладач канд. арх. **Г. Л. Коптева**

Рецензент д-р арх., доц. **І. В. Древаль**

Рекомендовано кафедрою містобудування, протокол № 1 від 28.08.2017.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1 ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ ТА ТЕМАМИ	5
1.1 Формулювання тематики дисципліни.....	5
1.2 Програма навчальної дисципліни	5
2 ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	6
2.1 Практичні заняття за змістовим модулем 1.1 Загальні положення дизайну як суспільного явища; історичні передумови.....	6
2.2 Практичні заняття за змістовим модулем 1.2. Методи комплексного формування архітектурно-містобудівного та ландшафтного середовища.....	6
2.3 Архітектурно-дизайнерське проектування.....	8
2.4 Завдання і прийоми формування архітектурного середовища.....	9
2.5 Навчальний процес архітектурно-дизайнерського проектування...	10
2.6 Дизайн середовища відкритих архітектурних просторів.....	14
2.7 Архітектурно-дизайнерські засоби формування відкритих просторів.....	15
2.8 Методична організація процесу архітектурно-дизайнерського проектування.....	17
2.9 Загальні вимоги до виконання завдань.....	18
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	19

ВСТУП

Дисципліна «Дизайн міського середовища» призначена для студентів 5 курсу архітектурного напрямку, які вже мають певний досвід в архітектурному мистецтві, оволоділи знанням щодо архітектурного проектування, композиції, основ містобудування та ін. Цей курс об'єднує всі ці знання в єдиному комплексі – формуванні середовища в цілому – від задуму і компоновки просторових блоків до насичення всіх форм деталізацією та емоційно-образним змістом. Загальною концепцією навчання є розуміння того, що поняття «дизайн середовища» не замикається лише екстер'єром та інтер'єрами архітектурної споруди. Дизайн з самого початку свого існування ставив перед собою завдання зв'язати в єдине ціле красу і доцільність, технічний і естетичний аспекти, створення нових видів і типів виробів, організації цілісного середовища, яке б відповідало рівню розвитку матеріальної і духовної культури сучасного суспільства.

Мета дисципліни – надання студентам знання з комплексного формування міського середовища, що включає комплекс умов для створення задуманих автором вражень. Дійти цієї мети можливо завдяки трьом самостійним структурним рівням – процесу, простору, предметному комплексу, які працюють тільки разом.

Завдання курсу:

- познайомити студента із історичним і сучасним розумінням дизайну;
- познайомити з характеристиками і особливостями провідних видів дизайну;
- розглянути загальні положення дизайну як суспільного явища;
- ознайомити із елементами композиції в дизайні та особливостями композиційного формування середовищ цих структур;
- вивчити прийоми і методи комплексного формування міського середовища;
- надати знання з алгоритму проектного процесу формування міського та архітектурного середовища;
- навчити студента бачити проблемну ситуацію в архітектурному середовищі та знаходити шляхи вирішення проблеми через звернення до світового досвіду і через пошук індивідуального підходу.

Предмет вивчення у дисципліні – дизайн архітектурно-просторового та міського середовища.

Самостійною формою вивчення дисципліни є серія графічних завдань, що виконуються за темами лекцій.

1 ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА ЗМІСТОВИМИ МОДУЛЯМИ ТА ТЕМАМИ

1.1 Формулювання тематики

Дисципліна «Дизайн міського середовища» складається з двох змістових модулів (ЗМ 1 і ЗМ 2), які, в свою чергу, розбиті на навчальні елементи.

Тематика курсу відповідає основній потребі середовищного дизайну щодо формування його структурної цілісності, доцільності, технічної забезпеченості і естетичної виразності. Графічні завдання, які студенти виконують за програмою курсу, відповідають темам лекційних занять з даної дисципліни за спеціальністю «Архітектура та містобудування». Архітектор як і дизайнер повинен знати прийоми і методи організації цілісного середовища, яке б відповідало рівню розвитку матеріальної і духовної культури сучасного суспільства. Архітектор-дизайнер створює привабливе і комфортне для людини середовище, що полегшує людині працю і побут, виховує його естетичний смак; спирається на науково-технічні досягнення, передові технології і матеріали, найсучасніші віяння моди, найвишуканіший попит споживачів.

1.2 Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ 1 Дизайн міського середовища (3/90).

Змістовий модуль 1.1 Загальні положення дизайну як суспільного явища; історичні передумови.

Тема 1 Загальні положення дизайну як суспільного явища; історичні передумови.

Тема 2 Зародження і розвиток дизайну як нової універсальної творчої професії.

Тема 3 Перші дизайнерські заклади – БАУХАУЗ, ВХУТЕМАС, ВХУТЕІН.

Тема 4 Сучасне мистецтво і дизайн.

Тема 5 Чинники і умови становлення дизайнерської форми.

Тема 6 Характеристики і особливості провідних видів сучасного дизайну – графічного, промислового і середовищного.

Змістовий модуль 1.2 Методи комплексного формування архітектурно-містобудівного та ландшафтного середовища.

Тема 7 Методи комплексного формування архітектурного та міського середовища. Особливості формування середовищних структур.

Тема 8 Елементи композиції і варіанти композиційних побудов в середовищі.

Тема 9 Особливості композиційного формування середовищних структур.

Тема 10 Типологія і особливості проектування середовищних об'єктів і систем.

Тема 11 Проектний процес формування архітектурного середовища. Проектний аналіз і дизайн-концепція.

Тема 12 Стиль і емоційна організація середовища. Історичні та сучасні стилі в дизайні.

Тема 13 Кольори їх властивості та сприйняття в архітектурному середовищі.

Тема 14 Психологічні властивості кольору.

2 ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

2.1 Практичні заняття за змістовим модулем 1.1 Загальні положення дизайну як суспільного явища; історичні передумови

Теми практичних занять:

1. Освоєння завдань з архітектурно-дизайнерського проектування. Композиційні та естетичні засади проектування середовищних об'єктів. Виконання клаузури на тему «дизайн міського середовища».

2. Проектування відкритого міського простору. Концептуальне рішення середовищного об'єкта. Вивчення практичного досвіду і тенденцій розвитку сучасного дизайну. Клаузура: «Організація основних композиційних вузлів рекреаційної території (парку, набережної і т. п.)»; «Ігровий простір дитячого майданчика» та ін. (в контексті обраної магістерської роботи).

3. Вивчення аналогів. Розробка концепції дизайну паркового (рекреаційного) простору. Виконання ескізів. Клаузура.

4. Проектний процес формування архітектурного середовища. Проектний аналіз і дизайн-концепція. Робота з генпланом. Функціональне зонування простору. Специфіка проектування паркових ансамблів.

5. Ескіз-ідея на основі запропонованої концепції. Затвердження планів і перспектив. Розробка стильового рішення паркового простору.

6. Загальні відомості про робочі креслення. Виконання генплану паркового ансамблю. Виконання дендрологічного плану парку. Оформлення відомості рослин.

2.2 Практичні заняття за змістовим модулем 1.2 Методи комплексного формування архітектурно-містобудівного та ландшафтного середовища

Теми практичних занять:

7. Методи комплексного формування архітектурного та міського середовища. Особливості формування середовищних структур. Дизайн

середовища вулиці (площі, скверу). Клаузура: «Візуальні комунікації вулиці міста»; «фактори формування сучасного образу міста»; «організація предметно-просторового середовища площі».

8. Елементи композиції і варіанти композиційних побудов в середовищі. Виконання планів розміщення малих архітектурних форм, водоймищ і обладнання. Робота з планами. Виконання ескізів і креслень.

9. Дизайн середовища житлового двору. Клаузура: «Благоустрій житлового двору».

10. Типологія і особливості проектування середовищних об'єктів і систем. Виконання розгортки і видових перспектив. Підбір та обговорення матеріалів, що застосовуються в дизайн-проекті (у вигляді пояснювальної записки). Виконання ескізів і креслень.

11. Виконання фрагментів видових перспектив і перспективи «з пташиного польоту» жилого простору. Візуалізація. Виконання ескізів і креслень.

12. Виконання плану та ескізу просторової структури громадського комплексу в парковому ансамблі. Виконання креслень. Функціональне зонування приміщень громадської будівлі.

13. Проект на вільну тему (згідно напрямку магістерської роботи). Проект фрагмента середовищного ансамблю (комплексу). Клаузура: «Пам'ятний монумент на міській площі», «площа перед громадським комплексом», «комплексне формування середовища міської набережної»; «дизайн пішохідної вулиці» та ін. Розробка стильового рішення та колірної гами комплексу в просторі. Виконання ескізів, замальовок.

14. Психологічні властивості кольору. Детальне опрацювання планів малих архітектурних форм та штучних об'єктів. Виконання розміщення устаткування, водоймищ та інженерного обладнання. Виконання ескізів і креслень. Виконання фрагментів перспектив. Візуалізація.

У результаті практичних занять з навчальної дисципліни студент повинен оволодіти сучасними методами і методиками формування архітектурно-дизайнерського середовища, знати основні поняття, визначитись з науковим апаратом, освоїти основні прийоми науково-практичної роботи. А також студент повинен вміти оцінити та вирішити проблемну ситуацію в архітектурно-дизайнерському просторі, надати проектні концепції, програми, сценарії та плани містобудівного розвитку населених місць, вміти аналізувати та обґрунтовувати архітектурно-містобудівні рішення згідно з нормативною документацією. Зробити висновки.

2.3 Архітектурно-дизайнерське проектування

Головною метою завданням архітектора-дизайнера – бачити об'єкт проектування цілісно, зсередини, від певного способу життя, від структури організованого простору. Візьмемо, наприклад, одноповерховий селищний житловий будинок. Ми розуміємо, що необхідно враховувати не тільки географічні, кліматичні умови взагалі, особливості сільського життя: роботу на вулиці (бруд на взутті, сирий одяг), необхідність комор для продуктів і речей, необхідність домашніх майстерень, наявність домашніх тварин. Все це, безумовно, повинно відбиватися в структурі будинку.

Далі на характері житла відбивається не тільки кількість людей в сім'ї, але й тип сім'ї – родина з малими або з дорослими дітьми. Тоді завдання проектування розглядається не тільки, щоб запланувати приміщення для членів сім'ї, та в необхідності врахувати спосіб життя сім'ї. А за способом життя проглядається і певна система художніх переваг, культури часу і регіону.

«Системна змістовність» дизайнерського мислення базується на кількох специфічних чинниках.

По-перше, дизайнер розробляє речі, які повинні характеризуватися безпосереднім попитом. Аналіз особливостей споживача призводить до методики проектування не стільки речей, скільки побутової атмосфери, коли проектується не сам світильник, скільки певний характер освітлення, не крісло, а певний комфорт або діловий настрій.

Другий чинник полягає в зверненні до художніх проблем формоутворення. Вони утворюють три групи питань.

Перша – це питання художніх переваг споживачів: у кожної групи споживачів – вікової, статевої, професійної – власні смаки, уподобання, художні норми.

Друга – питання власних художніх переваг проектувальника.

Третьою підставою змістовності є необхідність поєднання формоутворення речі з особливостями технологій – лиття або штампування, вакуум-формування або гальванічна обробка.

Все це разом дає дизайнеру широку палітру прийомів формоутворення, що дозволяє створювати грамотні, зручні, привабливі речі, які виходять, однак, за рамки стереотипної тріади (зручність – користь – краса).

Дизайн в цілому є продуктом розвинутої технології. Художні орієнтації, вибір стилістичної спрямованості проектування, звичайно ж, можуть бути дуже різними в залежності від соціально-культурної реальності, очікувань замовника, технологій і матеріалів, нарешті, настроїв проектувальника. І все ж в цьому різноманітті найцікавіше – розуміння того, що належить духу часу, того, що можна називати сучасним.

За якими ж конкретним пластичним характеристиками можна уявити сучасну річ?

По-перше, за «прямолінійністю», ескізною спонтанністю пластичних рішень, що призводять до парадоксу.

По-друге, за прийомами формоутворення, принципу компоновання, конструктивному рішенню, характеру геометрії форми, або її колористичному виразу. Навіть функція може виступати темою створення образу.

По-третє, за традиційними інтересами до простих ритмів, поєднанням кольорів, ліній, силуету, простим формам, які будуються на основі куба, циліндра, піраміди, сфери. Звідси – знову і знову відкривається краса простих форм, краса вічних архітектурних мотивів – порталу, фронтона, колонади, стін, прорізів, та ін.

2.4 Завдання і прийоми формування архітектурного середовища

Першим кроком в навчальному проєкті є формування емоційного змісту середовища – гами почуттів і настроїв. Діапазон можливих настроїв в середовищі включає безліч суперечливих установок, мотивів, що утворюють базові емоційні відчуття: монументальність, камерність, інтимність, діловитість, раціональність і з'єднують їх функціональними процесами, вибором занять і лінією поведінки.

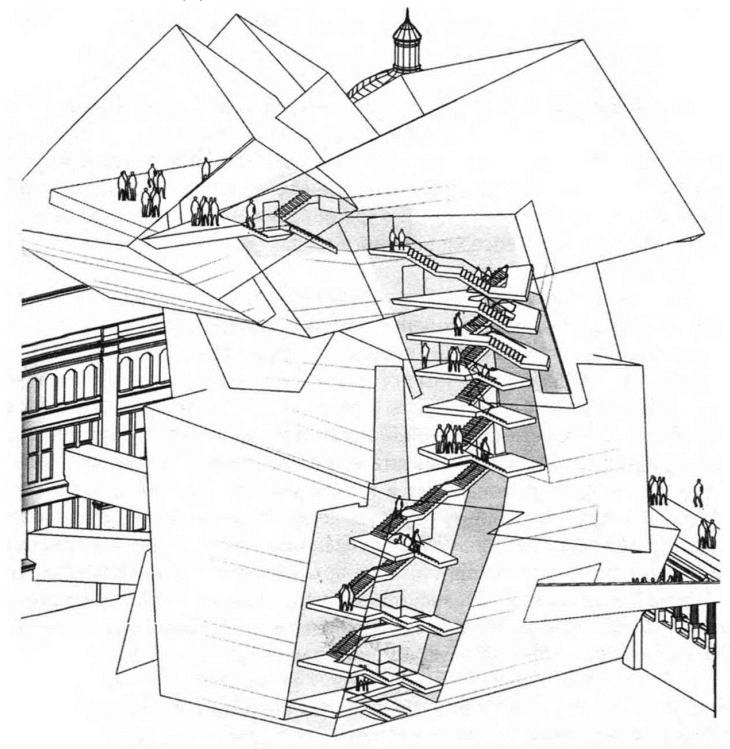

Рисунок 2.1 – Музей Альберта і Вікторії, спіраль експозиційного шляху.
Даніель Лібескінд, 1988

Реалізуються ті чи інші відчуття різними архітектурно-дизайнерськими прийоми і засобами. Насамперед це просторова композиція, візуальна організація речового наповнення, світло-кольорове наповнення середовища, звукові ефекти і т. п. Так, почуття парадності, монументальності асоціюються з симетричними, укрупненими композиціями, «відкритістю» і великими розмірами функціональних просторів, стриманістю колірного рішення. Камерні настрої організуються, скоріше, протилежними прийомами: «замкненістю», захищеністю вільно організованого простору, відсутністю занадто великих деталей і членувань, поліхромної гамою. «Діловитість» середовища виявляється чіткістю, раціональністю її організації, відсутністю «зайвих» деталей, ввключенням переважно елементів технологічного обладнання, націленістю колірного рішення на виділення, підкреслення головного в композиційній структурі. «Рекреаційна» атмосфера створюється протилежними способами. Допомагають уточнювати емоційно-психологічну націленість середовища відчуття масштабу і масштабності.

Поліфункціональність середовища диктує різноманітність її масштабів – від житлового приміщення до великої магістралі або паркового комплексу. В принципі регулюється масштаб внесенням потрібної кількості членувань в простір та його наповнення. Чим менше членувань то більшим здається середовище, чим більше їх – тим воно стає більш камерним. Різноманітність способів і форм внесення масштабних перетворень в середовищні структури – один із засобів досягнення найважливішого завдання архітектурно-дизайнерського проектування – цілісності середовищного дизайну.

Цілісність – одне з центральних понять мистецтвознавства, що представляє твір архітектурно-дизайнерського мистецтва як органічну «живу» систему, де кожен елемент відображає властивості цілого. Фрагмент середовища вважається цілісним, якщо він відповідає вимогам обмеженості (зорового або функціонального видокремлення з оточення), зв'язності (взаємозалежності його компонентів, процесів і форм споживання) і компактності, які допомагають усвідомити самотійність об'єкта і свідчать про співпідпорядкованість його елементів.

Для глядача цілісність асоціюється з завершеністю середовищного рішення, характеру середовища, який запам'ятовується як його невід'ємна риса (врівноваженість, діловитість, яскравість та ін.).

2.5 Навчальний процес архітектурно-дизайнерського проектування

Навчальний процес складається з системи графічних завдань. Відбувається це на прикладах цілеспрямованого вирішення завдань формування комплексних середовищних об'єктів двох типів – фрагментів

середовища (окремі зони кварталу, ігровий майданчик житлового двору і т. п.) і цілісних середовищних об'єктів і систем (житловий район, адміністративно-громадський комплекс та ін.). Це дозволяє обґрунтовано застосовувати загальні теоретичні знання про принципи архітектурно-дизайнерської творчості в ході проектування найбільш характерних видів і форм архітектурного (предметно-просторового) середовища.

Об'єктами навчального процесу стають окремі елементи обладнання або предметного наповнення і навіть пропозиції щодо організації, технології, сценарного моделювання ті чи інші процеси життєдіяльності. Бо саме ці теми (обладнання, речовий світ, організація функціональних процесів) багато в чому визначають специфіку дизайнерської інтерпретації звичайних архітектурних завдань.

Дисципліна дизайн міського середовища складається з:

- теоретичних і довідкових відомостей про предмет і технології проектування;
- практичних занять, пов'язаних з виконанням комплексних проектних завдань;
- самостійної роботи студентів.

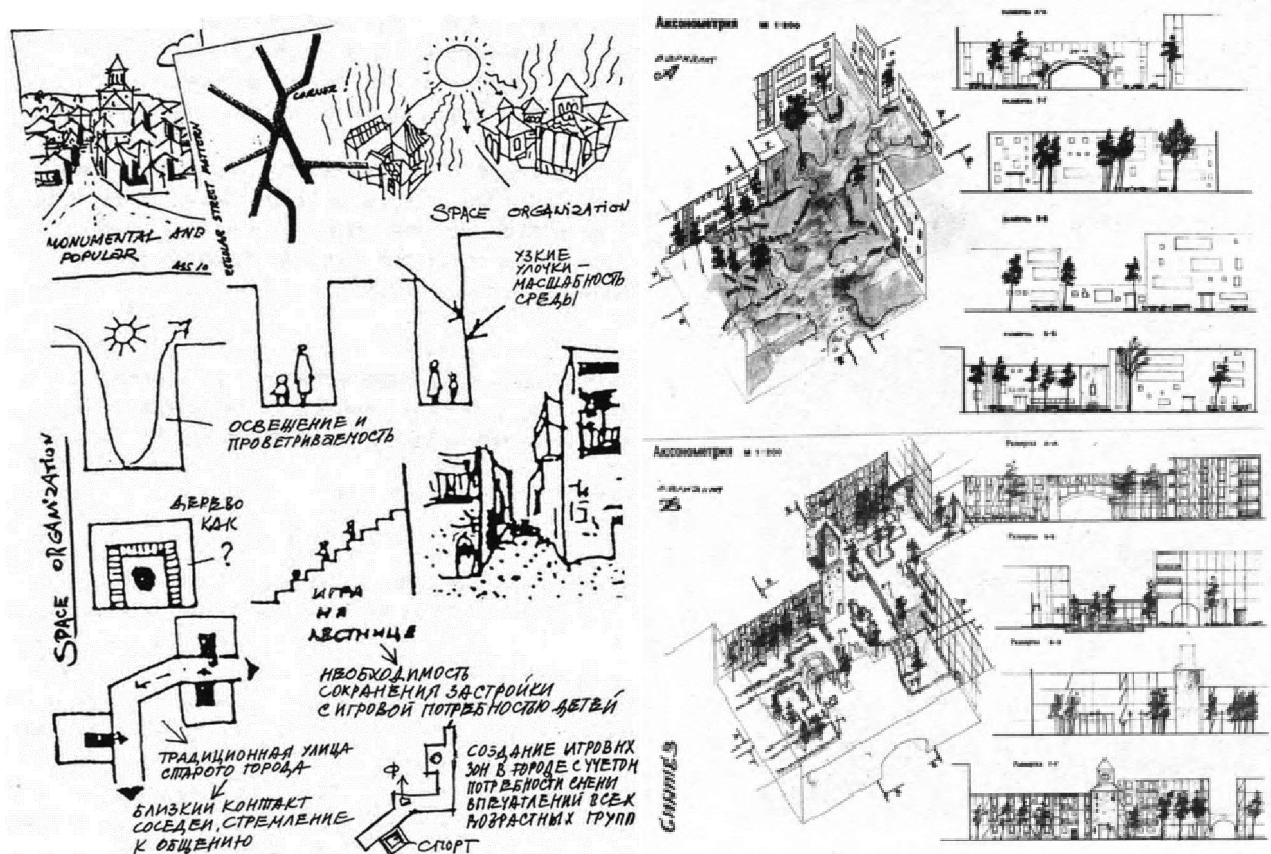

Рисунок 2.2 – Графічний аналіз просторової організації міського середовища

Результати проектної роботи оформляються у вигляді:

- а) графічних проектних матеріалів (креслення в необхідних масштабах, перспективи, схеми, малюнки, кольорові композиції та ін.);
- б) комп'ютерних моделей, натурних фрагментів і деталей, інсталяцій і т. п.;
- в) необхідних пояснень (реферат, пояснювальна записка і т. п.).

Роботи студентів націлені на розуміння комплексності і різноманіття проблем формування середовища, орієнтовані на ознайомлення з широкою палітрою сучасних художніх течій в архітектурі і дизайні.

Мета навчального курсу – дати студенту, поряд із загальними положеннями про архітектурне проектування:

- уявлення про дизайн архітектурного середовища, як самостійної професії;
- специфічні знання про художнє проектуванні середовищних систем;
- первинні відомості про набір засобів і прийомів рішення середовищних завдань.

Таблиця 2.1 – Тематика завдань з дисципліни «дизайн міського середовища»

№ з/п	Найменування завдання Проекти (графічні роботи)	Тема завдання	Термін
1	Концептуальне рішення середовищного об'єкта	«Організація основних композиційних вузлів рекреаційної території (парку, набережної і т. п.)»; «Ігровий простір дитячого майданчика» та ін. (в контексті обраної магістерської роботи)	4
2	Дизайн середовища вулиці (площі, скверу)	«Візуальні комунікації вулиці міста»; «фактори формування сучасного образу міста»; «організація предметно-просторового середовища площі»	4
3	Дизайн середовища житлового двору	«Благоустрій житлового двору»	4
4	Проект на вільну тему (згідно напрямку магістерської роботи). Проект фрагмента середовищного ансамблю (комплексу)	«Пам'ятний монумент на міській площі», «площа перед громадським комплексом», «комплексне формування середовища міської набережної»; «дизайн пішохідної вулиці» та ін.	6

Архітектурне середовище при цьому розглядається як особливий об'єкт проектування, що включає, крім загальних об'ємно-просторових форм, складну систему їх предметного наповнення, інженерно-технічного, тектонічного і декоративного насичення і оснащення. Для цілісного проектування середовища необхідно ретельне вивчення та врахування його історичного, психологічного та архітектурно-художнього контексту.

Комплексність художнього формування архітектурно-середовищних об'єктів визначається прагненням до єдності їх естетичних характеристик, віддзеркалюючи поняттями «образ», «ансамбль», «стиль», які відносяться до всіх компонентів і параметрам середовищної системи в цілому.

Завдання навчального курсу:

- відокремити студента від стереотипів формування проектного рішення, показати множинність шляхів його пошуку;
- навчити вибирати оптимальний варіант з ряду можливих, розвивати і вдосконалювати його в процесі роботи;
- показати різноманітність і взаємозамінність засобів реалізації загального художнього задуму;
- налаштувати на індивідуальний підхід до осмислення і формування художнього образу середовищного об'єкта;
- ознайомити студента з технологією, послідовністю становлення і реалізацією проектного задуму.

Робота над проектом починається з передпроектного аналізу – реального знайомства з ситуацією, її фіксації за допомогою фотографування, замальовок, висунення пропозицій щодо усунення середовищних недоліків, розробки перших ескізів елементів міського дизайну. Все це в кінцевому підсумку дозволяє сформулювати індивідуальний підхід до проблем формування середовища міста і розробити дизайн-концепцію благоустрою його окремих фрагментів.

До складу проекту входить загальна планувальна організація території, що розглядається, включаючи пропозиції по її благоустрою та обладнанню (зупинки громадського транспорту, малі архітектурні форми, оформлення вивісок і вітрин магазинів, освітлення та озеленення вулиць і т. д.).

На основі дизайн-концепції студенти розробляють пропозиції щодо формування і обладнання конкретних планувальних фрагментів – перехресть, площ та ін. – з опрацюванням переліку необхідного обладнання та колористичного рішення фасадів існуючих будівель.

Мета навчання – розвиток і поглиблення установок і навичок із залученням спеціальних відомостей з досвіду світової сучасної дизайнерської практики.

У роботі над планувальним проектом особливу увагу приділяють його містобудівній основі – транспортній схемі, ландшафтній ситуації, містобудівному контексту, організації обслуговування. Але найголовніше – студенти шукають в цьому проекті його дизайнерську специфіку, націлену на вдосконалення технічного забезпечення способу життя городян.

Результат – більш гармонійне поєднання природних і антропогенних елементів середовища, тобто поява більш естетичних і комфортабельних умов для людини. Темою завдання можуть стати різні об'єкти – дворові або вуличні території, рекреаційні території різного типу і т. п.

Дизайн середовища, поряд з традиційними, висуває абсолютно нові об'єкти проектування. Наприклад, студенти-архітектори майже ніколи не проектують свято – особливий стан середовища, її атмосферу, виражену через організацію і послідовність дій, їх обладнання і прикрасою.

2.6 Дизайн середовища відкритих архітектурних просторів

Більшість архітектурних проектів мають рішення різного роду площ, вулиць, паркових ансамблів, житлових територій і т. п. Це специфічні об'єкти проектування – відкриті архітектурні простори, до яких відносяться найрізноманітніші просторові ситуації, які повністю або частково не мають огорожень (стін) і покриття, і тому безпосередньо схильні до прямого природно-кліматичного впливу (вітер, опади, температура повітря і т. п.). Розрізняють ландшафтні (природні) відкриті простори (сільськогосподарські території, парки, акваторії і т. п.), міські (вулиці, площі, житлові двори і т. д.), спеціальні відкриті споруди (стадіони, технічні майданчики).

Відкриті простори характеризуються особливими способами організації функції і вигляду:

- великий розмір, який обумовлений специфічними умовами сприйняття (розмитість далеких планів, «умовність огорожень», «кулісна» побудова глибинної композиції), нове відчуття масштабу простору;

- ландшафтні компоненти: зелень, небосхил, які відіграють досить активну роль у формуванні вигляду;

- функція у відкритому просторі стає комплексною (головна вулиця – як комунікаційний канал, суспільно-торговий центр і символ міста одночасно).

Більшість «міських інтер'єрів» зливаються, «перетікають» один в одного, складаючи безперервний ланцюг різних «полів діяльності» і вражень. Це ставить перед проектувальниками спеціальні завдання:

- вміти «розділити» засобами архітектури і дизайну вигляд сусідніх, просторів;

- знати прийоми «з'єднання», гармонізації не тільки функціональних процесів, а й вражень від різних міських просторів;
- вміти організувати сукупність сусідніх фрагментів міста в єдину функціональну і художню композицію, зі своїми акцентами і кульмінаціями.

Розмір відкритих просторів настільки великий, що в їх межах, крім прямих функцій (наприклад: комунікація, торгівля), завжди з'являються додаткові (відпочинок, інформація) зі своїм наповненням; при цьому для глядача головним в образі площі стає не її загальне огородження (забудова), а предметне наповнення ближнього плану, що організує дану функціональну зону. Крім того, великий розмір міських просторів диктує й особливі прийоми його дизайну – від організації водостоку до прийомів освітлення.

Таким чином, функціонально-художні різновиди фрагментів міста породжують нестандартність, множинність форм предметного наповнення цих просторових осередків і призводить до появи абсолютно несхожих архітектурно-дизайнерських середовищних композицій.

2.7 Архітектурно-дизайнерські засоби формування відкритих просторів

Основними засобами формування міського інтер'єру вважаються різні архітектурні об'єми і маси – будівлі і споруди. Вони фізично виокремлюють простір інтер'єру, а поєднання їх силуетів, чергування з розривами задають емоційно-художнє враження.

Важливу роль відіграють різноманітні площинні споруди: функціональні майданчики, дороги, проїзди та інші планувальні елементи.

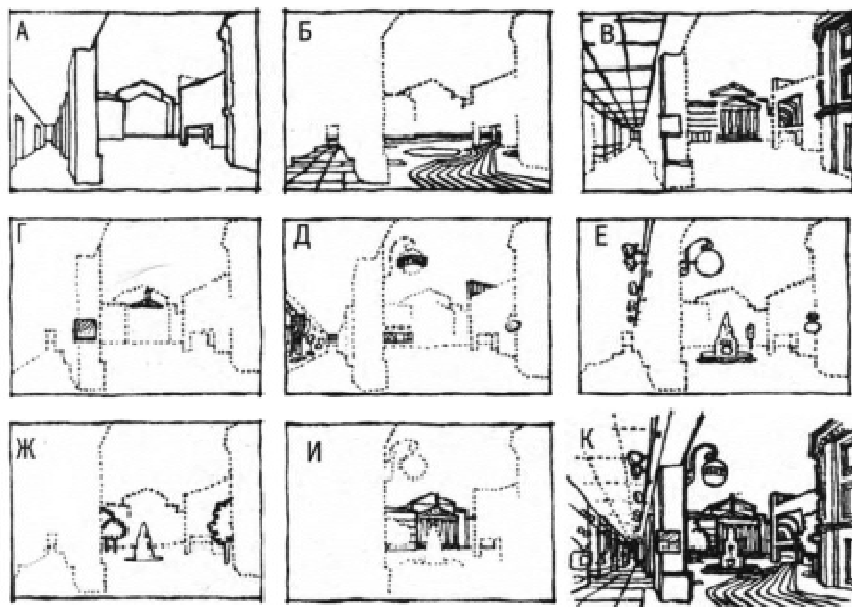

Рисунок 2.3 – Архітектурно-планувальні засоби формування міського середовища

Твори монументально-декоративного мистецтва також являються формоутворюючим фактором міського простору (різного роду монументи, декоративні об'єми і т. п.). До творів образотворчого мистецтва примикає інша група – інформаційні пристрої і обладнання. Різноманітність ролей притаманне і численній групі елементів міського дизайну. Лави, ліхтарі, кіоски утворюють заповнення міського простору, а їх окремі різновиди разом з балюстрадами і парапетами стають частиною символічних огорож. Такою ж універсальністю володіють об'єкти благоустрою і ландшафтних елементів – газони, квітники, висока і низька зелень, форми рельєфу, водоймища та ін.

Серед елементів міського дизайну особливу увагу слід звернути на пристрої і засоби інформації (годинник, показчики, інформаційні табло, піктограми), соціальну і торговельну рекламу (вітрини, афіші, плакати, щити, написи, суперграфіка); спеціальні елементи періодичного, тимчасового та святкового оформлення (квіткові гірлянди, транспаранти, гасла, об'ємні установи), а також тимчасові паркани, будівельні ліси і конструкції, переносні огорожі і показчики.

Всі елементи міського дизайну можна умовно розділити на 3 групи в залежності від призначення і умов розміщення:

- обладнання та інженерні пристрої;
- речове наповнення, призначене забезпечити «місцевий» попит;
- елементи загальноміської функціональної системи (елементи транспортної інфраструктури, мережі «фірмових» установ обслуговування та ін.).

У дизайні міського середовища осібно стоїть ландшафтний дизайн – формування просторових умов і наповнення середовищних ситуацій за допомогою елементів природи. Засобами ландшафтного дизайну вважаються: рельєф, водоймища, атмосферні умови, зелені насадження. Застосовуються вони в комплексі з архітектурними та інженерними формами і пристроями.

Специфічні властивості ландшафтного дизайну: жорстка ієрархічна взаємозалежність природних компонентів; принципова нестійкість, динамічність природних структур. Сучасні тенденції використання ландшафтного дизайну в середовищі пов'язані, перш за все, з новими технічними засобами. При цьому спостерігається посилене освоєння дахів будівель, незручних територій міста, виробничих майданчиків, автостоянок.

Не меншу роль в системі дизайнерських засобів формування відкритих просторів відіграють малі архітектурні форми. До числа малих форм традиційно відносяться огорожі, балюстради, підпірні стінки і сходи, фонтани, басейни, ліхтарі, лави, урни, квіткові вазы, навіси, перголи, кіоски, альтанки та інші елементи середовища, які зазвичай складають частину будь-якого середовищного ансамблю і проектується з урахуванням його архітектурної структури і стилістики.

2.8 Методична організація процесу архітектурно-дизайнерського проектування

Завдання, які стоять перед дизайнером, різні за змістом, за ступенем складності і можуть вирішуватися по-різному. Процес проектування включає «передпроектний аналіз», «пошук художнього образу» або «проектну концепцію», «ескізний проект» і «розробку елементів» об'єкта.

Аналіз проводиться в чотирьох змістовних рівнях. Перший – функціонально-технологічний, пов'язаний з розумінням характеристик не лише технічних, ергономічних, а й художньо-стилістичних.

Другий рівень передпроектного аналізу пов'язаний з особливостями міської ситуації. Ця реальність передбачає осмислене до неї відношення; вона може надихати тими чи іншими формальними якостями. Для того, щоб взаємодіяти з цим середовищем, необхідно вивчити його. Третій рівень аналізу стосується тієї особливості проекту, яка пов'язана з його конкретної суттю.

Четвертий рівень передпроектного аналізу є наслідком особливостей традиції творчого досвіду того чи іншого архітектора-дизайнера, який працював в руслі або в дусі проектних проблем. Цей пласт аналізу реалізується замальовками прототипів.

Різноманітна інформація передпроектного аналізу є фундаментом породження наступного рівня проектного мислення – «проектна концепція».

«Проектну концепцію» можна порівняти з традиційною для архітектурного проектування «ескіз-ідеєю». Проект-концепція може виконуватися в жанрі «швидких малюнків», що повністю розкривають її зміст.

Ця робота дає можливість ознайомити студентів з принципами дизайнерського способу мислення. Далі «проектна концепція» потребує більш докладної розробки, що має назву «ескізний проект».

Ескізний проект враховує зауваження, зміни, що виникають в процесі розгляду викладачем (замовником) проектної концепції. Ескізний проект спирається на ідеї, прийняті на стадії розгляду проектної концепції. Ескізний проект на новому, більш глибокому або, скоріше, більш детальному рівні враховує вимоги до майбутнього об'єкту. Така робота вимагає більш детального знайомства з існуючими нормами проектування. Робота над ескізним проектом передбачає не просто уточнення і поглиблення концепції, але свідоме переосмислення на новому рівні основних проектних цінностей і орієнтирів. Таким чином ескізний проект – це об'ємно-планувальне рішення ситуації в цілому. При цьому архітектор-дизайнер пропонує конструктивні рішення, враховуючи матеріали і технології їх обробки та застосування. Наприкінці архітектору-дизайнеру залишається розробити необхідні «робочі креслення».

Основний сенс творчої діяльності архітектора-дизайнера полягає в формуванні матеріального оточення і організації простору в інтересах людей з поглибленим урахуванням індивідуальних потреб кожної людини. Система принципів і закономірностей, що відображають всю складність взаємовідносин людини з навколишнім предметно-просторовим світом, може бути виражена чотирма групами вимог: соціальні, утилітарно-функціональні, ергономічні, естетичні та економічні.

Соціальні – це вимоги організації середовища, що враховують соціальні потреби.

Утилітарно-функціональні – вимоги, що пред'являються до середовища людиною-споживачем.

Ергономічні – вимоги, що забезпечують відповідність середовища можливостям людини.

Естетичні – вимоги, що поєднують в собі цінність середовища як елемента художньої культури.

В центрі уваги дизайнера архітектурного середовища завжди знаходиться людина з її індивідуальним і громадським усвідомленням, утилітарними і естетичними потребами. Ціль дизайну середовища – це розробка системи принципів і закономірностей, що відображають всю складність взаємовідносин людини з навколишнім світом.

2.9 Загальні вимоги до виконання завдань

1. Графічна частина вправ виконується на аркушах формату А3; А2 фломастером, рапідграфом або будь-яким графічним матеріалом. На малюнках повинні бути відображені: загальний вигляд об'єкта (комплекса), його плани (для містобудівного об'єкта – генеральний план), внутрішня та зовнішня просторова структура, матеріальне речове наповнення, інженерне обладнання та інші зображення, що розкривають архітектурну та дизайнерську ідею об'єкта.

2. Зображення архітектурно-дизайнерських об'єктів необхідно починати з показу позиції людини та лінії горизонту. На графічних зображеннях необхідно показувати світлові характеристики.

3. Рисунки супроводжуються аналітичними схемами, моделями тощо.

4. Для прикладів необхідно використовувати: рисунки архітектурних та дизайнерських прототипів.

5. До графічних завдань додаються анотаційні пояснення, які відповідають темі завдання. Роботи виконуються протягом визначеного терміну і здаються викладачеві на перевірку. В кінці курсу весь комплект робіт у вигляді альбому здається викладачеві.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ачкасова Л. Ф. Интерьер и дизайн вашего дома / Л. Ф. Ачкасова. – Харьков : ВАТ ХКФ им. Фрунзе, 2006. – 399 с.
2. Аронов В. Р. Дизайн и искусство / В. Р. Аронов. – М. : Знание, 1984. – 163 с.
3. Аронов В. Р. Теоретические концепции зарубежного дизайна / В. Р. Аронов. – М. : ВНИИТЭ, 1992. – 122 с.
4. Батий Я. А. Ваш дом / Я. А. Батий, М. А. Панкова, В. М. Скляренко. – Харьков : Фолио, 2005 – 317 с.
5. Волокотруб И. Т. Основы художественного конструирования. Моделирование материалов и биоформ / И. Т. Волокотруб. – Киев : Вища школа. Головное изд-во, 1982. – 152 с.
6. Вопросы интерьера. Жилые и общественные здания / [Под ред. Н. Д. Манучаровой]. – Киев : Госстройиздат, 1953. – 173 с.
7. Глазычев В. Л. О дизайне. Очерки по теории и практике дизайна на Западе / В. Л. Глазычев. – М. : Искусство, 1970. – 191 с.
8. Гуманитарно-художественные проблемы образа жизни и предметной среды // Техническая эстетика: труды ВНИИТЭ. – М. : ВНИИТЭ, 1989. – Вып. 58. – 144 с.
9. Дижур А. Л. Дизайн в капиталистических странах / А. Л. Дижур. – М. : Знание, 1968. – 63 с.
10. Грожан Д.В. Справочник начинающего дизайнера / Д. В. Грожан. – Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 318 с.
11. Дизайн : иллюстративный словарь-справочник / [Под ред. Г. Б. Минервина, В. Т. Шимко, А. В. Ефимова]. – М. : Архитектура – С, 2004. – 288 с.
12. Кравец В. И. Колористическое формообразование в архитектуре / В. И. Кравец. – Харьков : Вища школа, 1987. – 131 с.
13. Ковешникова Н. А. Дизайн: история и теория : учеб. пособие / Н. А. Ковешникова. – М. : Омега Л, 2005. – 224 с.
14. Корбюзье Ле. Архитектура XX века / Ле Корбюзье. – М. : Прогресс, 1977. – 303 с.
15. Манохин В. П. Интерьер общественного здания: методическая разработка и практические задания самостоятельного изучения курса для студ. архитектурных специальностей / В. П. Манохин. – Харьков : ХГАГХ, 1999. – 52 с.
16. Михайлов С. М. История дизайна : учебник для вузов / С. М. Михайлов. – М. : Союз дизайнеров России, 2000. – 264 с.

17. Михайлов С. М. Основы дизайна / С. М. Михайлов, Л. М. Кулеева. – М. : Союз дизайнеров России, 2002. – 240 с.
18. Нельсон Дж. Проблемы дизайна / Дж. Нельсон. – М. : Искусство, 1971. – 207 с.
19. Степанов Н. Н. Цвет в интерьере / Н. Н. Степанов. – Киев : Вища школа. Головное изд-во, 1985. – 184 с.
20. Тиц А. А. Пластический язык архитектуры / А. А. Тиц, Е. В. Воробьева. – М. : Стройиздат, 1986. – 312 с.
21. Топорова Л. Интерьер и дизайн современной квартиры / Л. Топорова, З. Марина. – М. : Из-во Эксмо, 2007. – 320 с.
22. Форест Д. Э. Американские школы дизайна / Д. Э. Форест. – Нью-Йорк, 1990. – 124 с.
23. Чин Д. К. Дизайн интерьера : иллюстрированный справочник / Д. К. Чин, К. Бинжелли. – Харьков : ВАТ ХКФ им. Фрунзе, 2007. – 336 с.
24. Шимко В. Т. Комплексное формирование архитектурной среды. Основы теории / В. Т. Шимко. – М. : МАРХИ, Изд-во СПЦ-принт, 2000. – 108 с.

Виробничо-практичне видання

Методичні рекомендації
до практичних занять
із навчальної дисципліни

«ДИЗАЙН МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА»

*(для студентів 5 курсу денної форми навчання
спеціальності 191 – Архітектура та містобудування)*

Укладач **КОПТЄВА** Гелена Леонідівна

Відповідальний за випуск *І. В. Древаль*

За авторською редакцією

Комп'ютерне верстання *Г. Л. Коптєва*

План 2017, поз. 57 М

Підп. до друку 12.03.2018. Формат 60 × 84/16.

Друк на ризографі. Ум. друк. арк. 0,9.

Тираж 50 пр. Зам. № .

Видавець і виготовлювач:

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

ДК № 5328 від 11.04.2017.